

УДК 159.923.2

Соснюк Олег Петрович

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної психології,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

oleh.sosniuk@knu.ua

ORCID: 0000-0002-7558-8879

Остапенко Ірина Віталіївна

кандидат психологічних наук,

завідувач лабораторії психології політичної поведінки молоді,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

м. Київ, Україна

ostapenko.iryana.vit@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6710-5964

КУЛЬТУРНІ АКЦЕНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: КОЛОРИСТИЧНІ КОДИ ЕТНІЧНОЇ МУЗИКИ

Стаття присвячена колористичним кодам етнічної музики як маркерам національної ідентичності. Описано теоретико-методологічні засади фоносемантики як напряму дослідження звукозображувальних систем. Ідентифікацію колористичних кодів етнічної музики авторами пропонується здійснювати засобами візуальної фоносемантики. Розглянуто можливості використання методу колірної фонетичної транскрипції у форматі інтерактивних занять з молоддю. Представлено результати дослідження кольорових кодів етнічних мелодій.

Ключові слова: національна ідентичність, колористичні культурні коди, синестезія, фоносемантика, методи візуальної семантики.

Активізація процесів національної ідентифікації у молоді є важливим та актуальним завданням у часи найбільших викликів українській державності, спричинених військовою агресією РФ проти України. Одними з можливих та ефективних засобів, які можна залучати до вирішення цього завдання, є культура та мистецтво. У попередніх публікаціях ми вже розглядали культурні коди нації як маркери ідентичності й особистості у вузькому сенсі, і всієї нації у більш широкому значенні. Вони завжди передбачають трансляцію культури, мови, історії, менталітету певної нації будь-якими засобами. Це задована у певній формі інформація, що дозволяє ідентифікувати культуру (відмінну від інших націй), а її носіїв як представників певної нації (Соснюк & Лягутко, 2018; Соснюк & Остапенко, 2024). Культурні коди розглядаються науковцями у різних контекстах як: складові історичної пам'яті (Бойко, 2012; Горностай, 2023; Halbwachs, 1980), культурно-символічні елементи масової та міжособової комунікації (Соснюк, 2011), засоби відображення сенсів у лінгвокультурному просторі (Галинська, 2012), маркери національної ідентичності (Leeds-Hurwitz, 1993).

В цьому дослідженні нас цікавлять найбільше колористичні культурні коди, які відображають певну гамму кольорів, з якими ідентифікують себе представники різних націй. Дослідження кольорових кодів мають яскраво виражений міждисциплінарний характер. Одні науковці досліджують нормативно-звичаєві усталеності щодо використання різних кольорів в українській культурі (Ковтун, 2009), інші (переважно мистецького спрямування) аналізують використання символіки кольору як одного з потужних візуальних образів пісенної художньої творчості задля відтворення оригінального індивідуально-авторського стилю (Горіна, 2022).

Одним з найважливіших когнітивних процесів, який допомагає нам перетворювати чуттєву інформацію у цілісні образи, є сприймання. Наші органи, чуттєві аналізатори взаємодіють один з одним, внаслідок чого ми здатні перетворювати інформацію однієї модальності в іншу. Саме тому, наприклад, коли ми слухаємо музику, у нас можуть виникати візуальні кольорові образи. Це явище в психології отримало назву синестезія.

Психологи намагаються всебічно аналізувати явище синестезії. Особливо детально його досліджує психосемантика – галузь психології, яка вивчає суб'єктивні системи значень. Одним з найцікавіших напрямів таких зусиль науковців є дослідження звукозображувальних систем – фоносемантика.

Вагомий внесок в розвиток фоносемантики зробив Флоріан Юр'єв – архітектор, мистецтвознавець, майстер світового рівня з виготовлення музичних інструментів та музикант. (Рис.1).

Рис. 1. Флоріан Юр'єв – український архітектор, художник, композитор та мистецтвознавець.

Саме Флоріан Юр'єв був архітектором однієї з найвиразніших споруд «радянського модернізму» Інституту інформатики в Києві («летючої тарілки» на Либідській площі) з її унікальним акустичним залом і проєкту наземного павільйону метро «Хрещатик».

Як скрипковий майстер, він відомий тим, що оновив конструкцію струнних інструментів, на яких із захопленням грали видатні скрипалі Анатолій Баженов, Герман Сафонов, Олег Криса, Богодар Которович. Як музикант він відомий завдяки вокально-інструментальній сюїті на вірші В. Шекспіра, Т. Шевченка, Ф. Війона, П. Тичини, І. Драча.

Як мистецтвознавець він відомий як автор книг «Музика світла» (1971) та «Колір в мистецтві книги» (1987), де представлена його оригінальна теорія колоризму. Запропонований ним метод колірної фонетичної транскрипції може бути застосований до всіх мов, а також для колірного запису музичних творів. Він сам створив декілька кольорових кодів музичних творів, зокрема Бетховена, Скрябіна, Римського-Корсакова (Юр'єв, 1971).

Його теорія «музики кольору» присвячена аналізу колірного сприйняття та його віддзеркалення в мистецтві, а також проблематиці «кольоромузики», синтезу звуку та зображення. У 1962 році він підготував до друку монографію «Музика кольору», яка через звинувачення в «абстракціонізмі» вийшла у світ лише через десять років. Того ж року було знищено багато художніх робіт митця, що через колірні сполучення та гармонії підтверджували й демонстрували його теоретичні дослідження колоризму.

Також одним із перших у світі він довів органічну природу кольоросприйняття, що забезпечується наявністю двох кольорових та одного чорно-білого каналів бачення у зорових нервах людини.

Флоріан Юр'єв розглядав кольоропис як самостійний спосіб художнього мислення, де колірні гармонії за своїми засадами близькі до гармоній музичних. У своїх художніх картинах цього напрямку Юр'єв постає і як художник, і як вчений-кольорознавець і як музикант.

Його творчість надихає сучасну молодь. Студент факультету кібербезпеки Національного університету «Львівська політехніка» Дементій Прядко розробив чат-бот, здатний надавати текстам форми та кольори. Адже, відповідно до розробленої Флоріаном Юр'євим схеми, для позначення звуків можна використовувати відповідні геометричні фігури та кольори.

З метою продовження та відтворення наукових пошуків Ф. Юр'єва, ми провели майстер-клас «Кольорові коди в національній музиці» в рамках V науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Поступ українського музичного мистецтва в процесах національно-культурного розвитку», організованої Академією мистецтв імені Павла Чубинського спільно з відділом психології політичної поведінки молоді Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

В ході майстер-класу студенти ознайомилися з явищем синестезії та прикладами його використання у художній творчості, дізналися про фоносемантику та внесок в її розвиток Флоріана Юр'єва. Особлива увага була приділена його методу колірної фонетичної транскрипції (Рис.2).

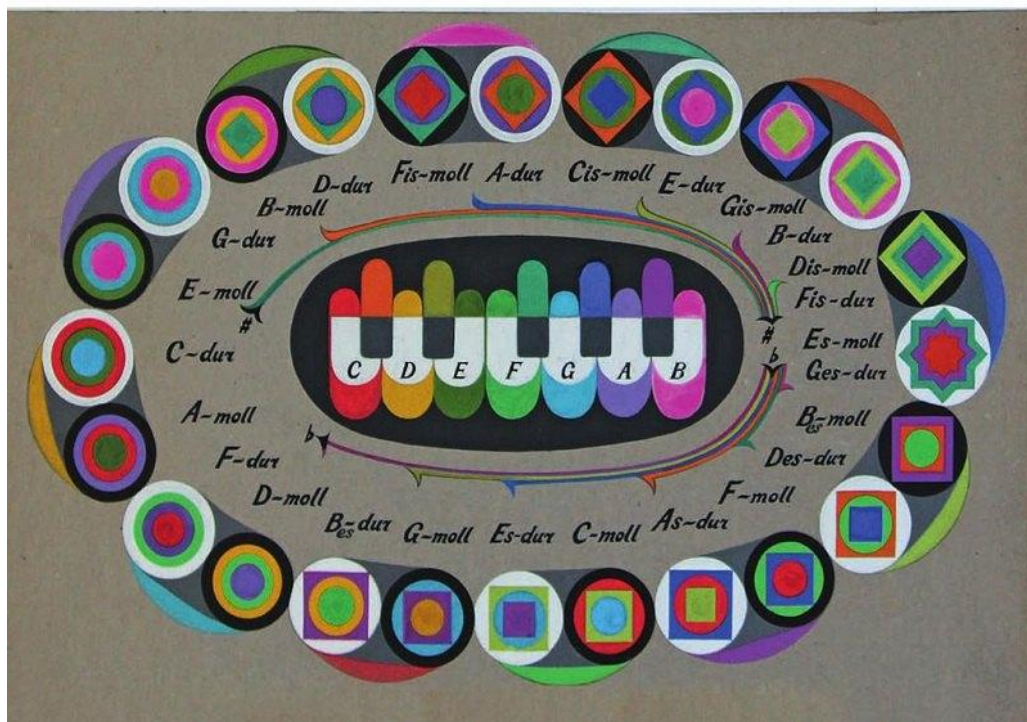

Рис.2. Схема колірної фонетичної транскрипції Флоріана Юр'єва.

Учасникам були запропоновані до прослуховування фрагменти мелодій різних націй, зокрема української, кримсько-татарської, шотландської, італійської, японської та російської. Мелодії добиралися з урахуванням впізнаваності та автентичності, а також наявності широкого спектру емоційного ставлення до країни походження. Зокрема, російську мелодію свідомо було включено до переліку з метою створення колористичного коду етнічної мелодії максимально ворожого етносу.

За допомогою інтерактивних інструментів Mentimeter учасники майстер-класу створили колористичні коди цих мелодій. Як бачимо, всі вони вийшли оригінальними та досить добре передають емоційну палітру (Рис.3).

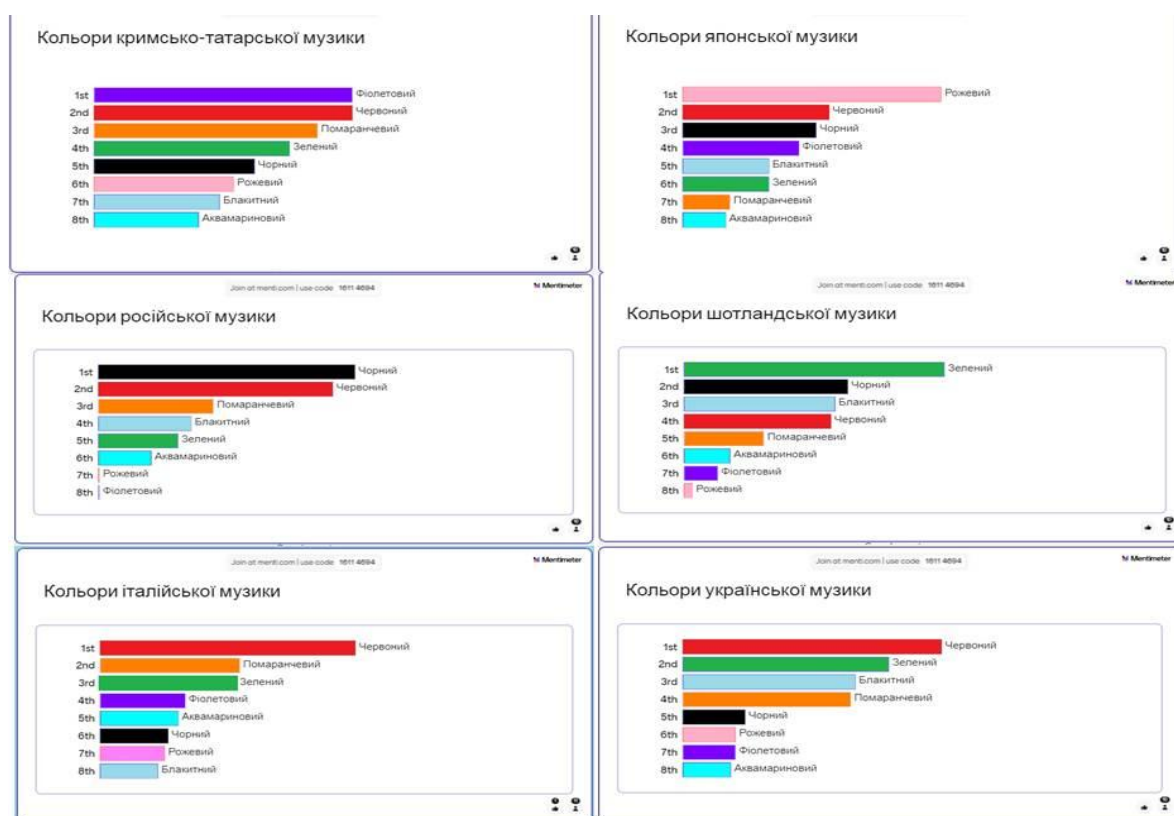

Рис.3. Колористичні коди етнічних мелодій.

Студенти визначили як провідні такі кольори етнічної музики: кримсько-татарської – фіолетовий, японської – рожевий, російської – чорний, шотландської – зелений.

Зазначимо, що колористичний код української та італійської музики виявився подібним: провідний колір – червоний, далі порядок не збігається, але присутні зелений, помаранчевий, блакитний, рожевий, чорний та аквамариновий. Досить цікавим є те, що червоний колір входить в трійку найпопулярніших кольорів усіх мелодій.

У практичних заняттях з молоддю задля активізації національно-патріотичних настанов ми досить часто використовуємо контент культурно-історичної спрямованості, оскільки, за результатами проведеного нами дослідження встановлено, що національна ідентичність молодих українців формується навколо політичної нації, а не приналежності до етносу. Велике значення у почутті причетності відіграють мова, культура та історія, постаті видатних українців, як сучасників, так і історичні (Остапенко, 2024).

Обираючи форми та методи такої роботи в освіті, варто відмовлятися від директивності та тиску, використовуючи релевантні для сучасної молоді підходи. Наприклад, інтерактивні методи (веб-квести) або методи візуальної семантики (Остапенко & Скар, 2023; Остапенко & Соснюк, 2024; Соснюк & Остапенко, 2018). Вельми корисним було й використання елементів методу колірної транскрипції Флоріана Юр'єва. У поєднанні з іншими інтерактивними та цифровими інструментами цей метод сприяє розвитку зацікавленості молоді і водночас активізує пізнавальну активність, спрямовану на пошук кольорових кодів у національній музиці. А це, в свою чергу, допомагає створити атмосферу полілогу в освітньому процесі, відкриває нові можливості для творчого самовираження і активізації рефлексії стосовно національної ідентичності.

Список використаних джерел:

Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*, trans. F Ditter, V.Ditter. NY: Harper&Row.

Leeds-Hurwitz, Wendy. (1993). *Semiotics and Communication: Signs, Codes, Cultures*. New York.: Imprint Routledge.

DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203821909>

Бойко, О. Д. (2012). Колективна пам'ять: природа, суть, структура. *Національна та історична пам'ять*, 3, 93-105.

Галинська, О. М. (2012). Типологія кодів культури в українській і англійській інтертекстуальній фразеології. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/1882/1/Typology.pdf>

Горіна, Ж. Д. (2022). Колористика музично-поетичної культури гуртів «Скрябін» і «Океан Ельзи». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Т. 33(22), 5, 32-38.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.1/06>

Горностай, П. П. (2023). *Психологія колективних травм: монографія*. Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД.

Ковтун, Л. (2009). Український колористичний код світотворення. *Українознавство*, 13, 49-52.

Остапенко, І. В. (2024). Сценарії розвитку української політичної нації в уявленнях молоді про майбутнє. *Український психологічний журнал*. 1(21), 110-123. DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2024.1\(21\).7](https://doi.org/10.17721/upj.2024.1(21).7)

Остапенко, І. В., & Скнар, О. М. (2023). Активізація національно-патріотичних настанов молоді засобами візуалізації в освітній практиці. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1-4.

DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5140>

Остапенко, І. В. & Соснюк, О. П. (2024). Культурні коди нації в музичній творчості українських митців: Web-квест Інституту соціальної та політичної психології НАПН України та Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 15 квітня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 1(6), 1-4. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6129>

Соснюк, О. П. (2011). Семіотичний аналіз візуальних образів в якісних дослідженнях. *Маркетингові дослідження в Україні*, 1(44), 29-35.

Соснюк, О. П. & Лягутко, Д. О. (2018). Психосемантичні особливості сприймання молоддю наративу декомунізації у сучасному українському мистецтві. *Український психологічний журнал*, 3 (9), 136-154.

Соснюк, О. П. & Остапенко, І. В. (2018). Веб-квест як інструмент розвитку медіакомпетентності студентської молоді. *Український психологічний журнал*, 1 (7), 133-150.

Соснюк, О.П. & Остапенко І. В. (2024). Культурні коди як маркери національної ідентичності: актуалізація в освітньому просторі. *Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі: Матеріали III круглого столу 15 жовтня 2024 року : Збірник матеріалів*. 93-103.

Юр'єв, Ф. (1971). *Музыка света*. Музична Україна, Київ.